

بررسی احتمال صدور گزارش مقبول حسابسان مستقل با استفاده از خصوصیات هیئت مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

محمد رضا عباس زاده^۱، هاشم منظرزاده^۲

چکیده: هدف این پژوهش بررسی احتمال صدور گزارش مقبول حسابسان مستقل با استفاده از خصوصیات هیئت مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. فرضیه‌های پژوهش مبتنی بر وجود رابطه بین خصوصیات هیئت مدیره و نوع گزارش حسابسان مستقل است. نمونه آماری پژوهش شامل ۱۸۷ شرکت طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ است. روش آماری برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، «آنالیز رگرسیون خطی لجیستیک» است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، رابطه‌ی منفی و معنادار بین افزایش در «تعداد اعضای هیئت مدیره» و گزارش مقبول حسابرس و رابطه‌ی مثبت و معنادار بین افزایش در «نسبت مالکانه» و گزارش مقبول حسابرس وجود دارد. «عدم تغییر در اعضای هیئت مدیره سال جاری نسبت به سال قبل» به صورت منفی و معنادار بر گزارش مقبول حسابرس تأثیر می‌گذارد و بین افزایش در «نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام» و گزارش مقبول حسابرس رابطه‌ی مثبت و معنادار دارد. رابطه‌ی منفی و معنادار بین «تغییر در حسابرس سال جاری نسبت به سال قبل» و گزارش مقبول حسابرس و رابطه‌ی مثبت و معنادار بین افزایش در «نرخ بازده دارایی‌ها» و گزارش مقبول حسابرس وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: دوگانگی وظیفه مدیرعامل، نسبت غیراجرایی اعضای هیئت مدیره، اندازه هیئت مدیره، اظهارنظر غیرمقبول، رگرسیون لجیستیک

۱. استادیار حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۲. کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۶/۲۸

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۸۹/۱۱/۱۷

نویسنده مسئول مقاله: محمد رضا عباس زاده

Email: abbaszadeh_mr@yahoo.com

مقدمه

برای سالیان طولانی در گذشته، اقتصاددانان فرض می‌کردند که تمامی گروه‌های مربوط به یک شرکت سهامی برای یک هدف مشترک فعالیت می‌کنند؛ اما در سی سال گذشته، اقتصاددانان موارد بسیاری از تضاد منافع بین گروه‌ها و چگونگی مواجهه شرکت‌ها با این گونه تضادها را مطرح کرده‌اند [۸]. به‌طور کلی این موارد، تحت عنوان «حاکمیت شرکتی» در حسابداری بیان می‌شود. طبق تعریف حساس یگانه و باغومیان [۲]: "حاکمیت شرکتی، قوانین و مقررات، ساختارها، فرآیندها، فرهنگ‌ها و سیستم‌هایی است که موجب دستیابی به هدف‌های پاسخ‌گویی، شفافیت، عدالت و رعایت حقوق ذینفعان می‌شود". تأکید مبانی اولیه حاکمیت شرکتی، بیشتر بر موضوع راهبرد شرکت‌ها و حقوق سهامداران قرار داشت و بعدها با طرح دیدگاه‌های جدیدتر، به سمت توجه جدی به حقوق کلیه ذینفعان و اجتماع گرایش یافت. فروپاشی شرکت‌های بزرگی مانند انرون و ورلدکام در آمریکا توجه همگان را به نقش برجسته حاکمیت شرکتی و توجه جدی به اصول نام‌برده در مورد پیشگیری از وقوع چنین فروپاشی‌هایی جلب کرده است.

در حاکمیت شرکتی، هدف، برخورداری از یک هیئت‌مدیره مؤثر و کارا است و دستیابی به این هدف، مستلزم ارزیابی خصوصیات هیئت‌مدیره (به‌ویژه مطلوب) است. در این صورت، سؤال مطرح این است که آیا متفاوت بودن خصوصیات هیئت‌مدیره شرکت‌ها می‌تواند در نوع گزارش حسابرسان مستقل آنها اثرگذار باشد؟ یعنی اگر ویژگی‌هایی از جمله تعداد اعضای هیئت‌مدیره، نسبت غیراجرایی اعضای هیئت‌مدیره، نمایندگی اعضای هیئت‌مدیره از بُعد دولتی یا خصوصی بودن آن، وجود مدرک تحصیلی دکتری در بین اعضای هیئت‌مدیره، وجود مدرک تحصیلی مالی یا حسابداری در بین اعضای هیئت‌مدیره، تغییر در اعضای هیئت‌مدیره سال و تغییر حسابرس می‌تواند در نوع گزارش حسابرسان مستقل تأثیرگذار باشد؟ با دستیابی به جواب این سؤال‌ها می‌توان به‌منظور بهبود عملکرد شرکت، اقدام‌های مناسب‌تری را به‌عمل آورد و سهامداران را به انتخاب هیئت‌مدیره مطلوب‌تر هدایت کرد.

هدف اصلی این پژوهش، بررسی احتمال صدور گزارش مقبول حسابرسان مستقل با استفاده از خصوصیات هیئت‌مدیره شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق تهران است. اهمیت این پژوهش این است که به‌گونه تجربی به مدیران، سرمایه‌گذاران و سایر تصمیم‌

گیرندگان نشان دهد متفاوت بودن خصوصیات هیئت‌مدیره شرکت‌های بورس بر نوع گزارش حسابرسان مستقل آنان تأثیر دارد؛ افزون بر این، وجود کدام یک از خصوصیات هیئت‌مدیره، در نوع گزارش حسابرسان مستقل مؤثرتر است.

پیشینه‌ی پژوهش

به‌طور کلی، حاکمیت شرکتی، شامل ترتیبات حقوقی، فرهنگی و نهادی می‌شود که سمت و سوی حرکت و عملکرد شرکت‌ها را تعیین می‌کند. عناصری که در این صحنه حضور دارند عبارتند از: سهامداران و ساختار مالکیت آنها، اعضای هیئت‌مدیره و ترکیب آن، مدیریت شرکت که توسط مدیرعامل یا مدیر ارشد اجرایی هدایت می‌شود و سایر ذینفع‌ها که امکان اثرگذاری بر حرکت شرکت را دارند [۵]. آنچه در این میان بیشتر جلب توجه می‌کند حضور هیئت‌مدیره‌ای مستقل و با دانش حرفه‌ای در سازمان است که می‌تواند بر گزارش حسابرسان مستقل اثرگذار باشد. پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه به‌طور خلاصه در زیر ارائه شده است:

پژوهش‌های خارجی

جرج فارینها [۱۴] ارتباط بین خصوصیات هیئت‌مدیره و نوع گزارش حسابرسان مستقل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار پرتغال (به جز شرکت‌های سرمایه‌گذاری و باشگاه‌های فوتبال) را با استفاده از اطلاعات ۴۶ شرکت به‌صورت مقایسه‌ای طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴، بررسی کرد. وی نشان داد که از بین خصوصیات مختلف هیئت‌مدیره، تنها نسبت غیراجرایی اعضای هیئت‌مدیره، نرخ بازده دارایی‌ها، نسبت مالکانه، لگاریتم طبیعی دارایی‌ها در پایان سال و سود عملیاتی در سال جاری رابطه‌ی مثبت و معنادار با اظهارنظر مقبول حسابرس دارد. همچنین افزایش در نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام و این که حسابرسی شرکت توسط چهار مؤسسه بزرگ بین‌المللی حسابرسی (تا غیره) انجام شده باشند، رابطه‌ی منفی و معنادار با نوع گزارش مقبول حسابرسان مستقل دارد.

هانوکوباتهلولا [۱۳] ارتباط خصوصیات هیئت‌مدیره و عملکرد شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار نیوزیلند را با استفاده از اطلاعات ۲۰۷ شرکت طی سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۷ که اطلاعات مالی‌شان در دسترس بود، بررسی کرد. یافته‌های این پژوهش نشان

می‌دهد، از بین خصوصیات مختلف هیئت مدیره، تنها نرخ بازده دارایی‌ها و نسبت مالکانه رابطه‌ی مثبت و معنادار با عملکرد شرکت داشته و همچنین تعداد اعضای هیئت‌مدیره رابطه‌ی منفی و معنادار با عملکرد شرکت نیز دارد. با تمام احترامی که برای افراد با مدرک تحصیلی دکتری تخصصی قائل هستیم، در این پژوهش ارتباط معناداری بین این متغیر و عملکرد شرکت یافت نشد.

گزارش کدبوری [۱۲] توصیه کرده است، هیئت‌مدیره باید حداقل دارای سه عضو غیرموظف (غیراجرایی) باشد تا اعضای مزبور، توان تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌های هیئت‌مدیره را داشته باشد. علاوه‌براین، قید شده است که اکثریت مدیران غیرموظف (غیراجرایی) باید مستقل از مدیریت شرکت باشند و نباید هیچ‌گونه رابطه‌ای (به غیر از دریافت حقوق و مزایا و حق سهامدار بودن) داشته باشند که استقلال آنان را با مخاطره روبه‌رو کند. درحقیقت، در گزارش یادشده تصریح شده است، دست‌کم دو عضو از حداقل سه عضو غیرموظف (غیراجرایی) هیئت‌مدیره، باید مستقل باشند.

آگراوال و نوپر [۱۰] ارتباط حضور مدیران غیرموظف و عملکرد شرکت‌های آمریکایی را در سال ۱۹۹۶، آزمون کرد. وی دریافت، حضور مدیران غیرموظف تأثیر منفی بر عملکرد مالی شرکت دارد.

بارتو [۱۱] در پژوهش‌هایی به این نتیجه رسید، شرکت‌هایی که اظهارنظر غیرمقبول دریافت می‌کنند، نسبت به شرکت‌های با اظهارنظر مقبول از نسبت بدهی بالاتری برخوردارند. یرماک [۱۶] ارتباط عملکرد و ارزش شرکت را با تعداد اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار نیویورک را بررسی کرد. وی دریافت، عملکرد و ارزش شرکت، با تعداد اعضای هیئت‌مدیره نسبت معکوس دارد.

پژوهش‌های داخلی

با وجود پژوهش‌های انجام‌شده در کشورهای دیگر، تاکنون در ایران پژوهش‌های مشابهی انجام نشده است؛ اگرچه سازه‌های حاکمیت شرکتی و سایر موارد به‌تنهایی بررسی شده‌اند؛ مثل حاکمیت شرکتی و عملکرد شرکت‌ها (مشایخ و اسماعیلی [۷]، قائمی [۴] و حساس یگانه [۲] و [۳])، حاکمیت شرکتی و تقسیم سود (فخاری و یوسفعلی تبار [۶])، حاکمیت شرکتی و کیفیت حسابرسی (احمدپور و کاشانی‌پور [۱])، حاکمیت شرکتی و هزینه

نمایندگی (نوروش و کرمی [۹]) به همین دلیل و همچنین نو بودن موضوع و ضرورت اجرای حاکمیت شرکتی در کشور که آیین نامه پیشنهادی آن را بورس اوراق بهادار در سال ۱۳۸۵ ارائه کرده است. این پژوهش در تلاش است تا این موضوع را در رابطه با شرکت های پذیرفته شده در بازار سرمایه نوظهور ایران بررسی کند.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر درصدد بررسی این سؤال است: آیا می توان با استفاده از خصوصیات هیئت مدیره شرکت ها احتمال صدور گزارش مقبول حسابرسی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را پیش بینی کرد؟ بنابراین، این پژوهش کاربردی است. طرح پژوهش آن از نوع نیمه تجربی و با استفاده از رویکرد پس رویدادی (از طریق اطلاعات گذشته) است.

فرضیه های پژوهش

- با توجه به مبانی نظری پژوهش، این پژوهش دارای هشت فرضیه به شرح زیر است:
۱. رابطه‌ی معنادار بین استقلال هیئت مدیره (دوگانگی وظیفه مدیرعامل و نسبت غیراجرایی اعضای هیئت مدیره) و گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود دارد.
  ۲. رابطه‌ی معنادار بین فرصت های رشد شرکت (نرخ بازده دارایی ها، نسبت مالکانه، نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام و لگاریتم طبیعی مجموع دارایی ها در پایان سال) و گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود دارد.
  ۳. رابطه‌ی معنادار بین دانش هیئت مدیره (مدرک تحصیلی دکتری تخصصی و مدرک تحصیلی مدیریت مالی یا حسابداری) و گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود دارد.
  ۴. رابطه‌ی معنادار بین نمایندگی اعضای هیئت مدیره از بُعد دولتی یا خصوصی بودن و گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود دارد.
  ۵. رابطه‌ی معنادار بین دولتی (سازمان حسابرسی) و خصوصی (سایر مؤسسات حسابرسی) بودن حسابرس و گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود دارد.
  ۶. رابطه‌ی معنادار بین عملکرد هیئت مدیره (سود یا زیان عملیاتی در سال جاری) و گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود دارد.

۷. رابطه‌ی معنادار بین اندازه‌ی (تعداد اعضا) هیئت‌مدیره و گزارش مقبول حساب‌رسان مستقل وجود دارد.
۸. رابطه‌ی معنادار بین تغییر در اعضای هیئت‌مدیره و تغییر حساب‌رس سال جاری نسبت به سال قبل و گزارش مقبول حساب‌رسان مستقل وجود دارد.

جامعه‌ی آماری و انتخاب شرکت‌ها

- جامعه‌ی آماری این پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران (که تا تاریخ ۸۸/۱۲/۲۹، تعداد آنها ۳۳۷ شرکت بود) طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ (دوره‌ی پنج ساله) است. از این جامعه شرکت‌ها با توجه به شرایط زیر انتخاب شدند:
۱. از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۸، در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته باشند.
  ۲. طی سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۸، نماد معاملاتی آنها از تابلوی بورس خارج نشده باشند.
  ۳. شرکت‌ها نبایستی سال مالی خود را طی دوره‌های موردنظر تغییر داده باشند.
  ۴. اطلاعات مالی موردنیاز، به‌خصوص یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی در دسترس باشد.
  ۵. شرکت‌ها طی دوره‌ی مورد پژوهش وقفه معاملاتی نداشته باشند.
  ۶. جزو شرکت‌های سرمایه‌گذاری، هلدینگ، بانک، واسطه‌گری و لیزینگ نباشند.
- با توجه به محدودیت‌های اعمال‌شده، تعداد ۱۸۷ شرکت انتخاب شدند که اطلاعات این شرکت‌ها از سازمان بورس اوراق بهادار تهران، سایت بورس اوراق بهادار تهران و نرم‌افزارهای دنا سهم، صحرا و تدبیرپرداز جمع‌آوری شده است.

روش گردآوری داده‌ها

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات، ابتدا از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. در بخش کتابخانه‌ای، مبانی نظری پژوهش از کتب و مجله‌های تخصصی فارسی و لاتین جمع‌آوری شد سپس داده‌های پژوهش از طریق جمع‌آوری داده‌های شرکت‌های منتخب با مراجعه به صورت‌های مالی حسابرسی شده، گزارش سالیانه هیئت‌مدیره به مجمع، گزارش فعالیت شرکت، ماهنامه بورس اوراق بهادار و با استفاده از نرم‌افزارهای دنا سهم، صحرا و تدبیرپرداز انجام شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش با توجه به نوع داده‌ها و روش‌های تجزیه و تحلیل آماری موجود، از روش «داده‌های ترکیبی» استفاده شد؛ زیرا به منظور بررسی رابطه‌ی خصوصیات هیئت‌مدیره و نوع گزارش حسابرسان مستقل، متغیرهای مستقل و وابسته از دو جنبه متفاوت بررسی می‌شوند. از یک سو، این متغیرها میان شرکت‌های مختلف و از سوی دیگر، طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۸-۱۳۸۴ آزمون می‌شوند. برای آزمون فرضیه‌ها از مدل رگرسیون خطی لجیستیک استفاده شد:

$$\text{Prob(OPIN}=1)=F(\alpha+\beta_1\text{DUAL}+\beta_2\text{PNEEXEC}+\beta_3\text{ROA}+\beta_4\text{ER}+\beta_5\text{PMBV}+\beta_6\text{LNASSETS}+\beta_7\text{EDUCATION}+\beta_8\text{F.EXPERIENCE}+\beta_9\text{AGENT}+\beta_{10}\text{TYPE}+\beta_{11}\text{GAIN}+\beta_{12}\text{NUM}+\beta_{13}\text{BCHANGE}+\beta_{14}\text{ACHANGE}+\varepsilon)$$

چنانچه اظهار نظر حسابرس (OPIN) غیر استاندارد باشد، مقدار آن را صفر در نظر گرفته، این به منزله‌ی اظهار نظر مشروط، مردود یا عدم اظهار نظر است، و گرنه (اظهار نظر مقبول) مقدار یک می‌گیرد.

Dual = چنانچه مدیر عامل رئیس هیئت‌مدیره است، عدد صفر و گرنه مقدار یک می‌گیرد؛

PNEEXEC = نسبت اعضای غیرموظف (غیراجرایی) در هیئت‌مدیره؛

ROA = سودآوری عملیاتی که به صورت نسبت سود قبل از بهره، مالیات و اقلام غیر مترقبه به کل دارایی‌ها است؛

ER = نسبت ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام به جمع دارایی‌ها؛

PMBV = نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام در پایان سال؛

LN.Assets = لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها در انتهای سال؛

Education = در صورت وجود مدرک تحصیلی دکترا در بین اعضای هیئت‌مدیره (حتی یک نفر) عدد یک و گرنه مقدار صفر اختیار می‌کند؛

Financial Experience = وجود مدرک تحصیلی مالی بین اعضای هیئت‌مدیره (حتی یک نفر) عدد یک و گرنه مقدار صفر اختیار می‌کند؛

Agent = اگر عضو هیئت‌مدیره، نماینده بخش دولتی است عدد یک و گرنه مقدار صفر اختیار می‌کند؛

Auditor Type = اگر حسابرسی توسط سازمان حسابرسی صورت پذیرد عدد یک و گرنه مقدار صفر اختیار می‌کند؛

Gain = چنانچه شرکت در طول سال جاری سود عملیاتی گزارش کند مقدار یک و گرنه مقدار صفر اختیار می‌کند؛

NUM = تعداد اعضای هیئت‌مدیره در انتهای سال؛

Board Change = اگر اعضای هیئت‌مدیره در طول یک سال گذشته تغییر نیافته‌اند عدد یک و گرنه مقدار صفر اختیار می‌کند؛

Audit Change = اگر حسابرس نسبت به سال گذشته تغییر یافته، عدد صفر و گرنه مقدار یک اختیار می‌کند.

لازم به یادآوری است، متغیرهای کیفی که دارای مقادیر صفر و یک هستند در جدول شماره (۱) آمده است:

جدول ۱. کدگذاری سطوح متغیرهای مستقل کیفی		
کد	شرح	متغیر کیفی
۰	دارد	تغییر اعضای هیئت مدیره نسبت به سال قبل
۱	ندارد	
۰	دارد	تغییر حسابرس نسبت به سال گذشته
۱	ندارد	
۰	دارد	وظیفه دوگانه مدیرعامل در هیئت مدیره
۱	ندارد	
۱	دارد	گزارش سود عملیاتی
۰	ندارد	
۱	دارد	وجود مدرک تحصیلی دکترا تخصصی در بین اعضای هیئت مدیره
۰	ندارد	
۱	دارد	وجود مدرک تحصیلی مالی و حسابداری در بین اعضای هیئت مدیره
۰	ندارد	
۱	دولتی	نمایندگی اعضای هیئت مدیره
۰	خصوصی	
۱	سازمان حسابرسی	نوع حسابرس
۰	سایر مؤسسه های حسابرسی	

موارد زیر در معادله رگرسیونی بررسی شد:

۱. مقدار ضریب تعیین کاکس و اسنل^۱؛
  ۲. معناداری مدل و ضرایب آن؛
  ۳. میزان منطبق بودن برآوردها بر واقعیت درمورد داده های استفاده شده.
- ضریب تعیین: معیاری است که قوت رابطه ی متغیر مستقل و متغیر وابسته را تشریح می کند؛ در واقع، مقدار این ضرایب مشخص کننده آن است که چند درصد از تغییرات متغیر وابسته را متغیر مستقل توضیح می دهد.
- معنادار بودن معادله رگرسیون: با استفاده از آماره ی نسبت درست نمایی^۲ انجام شد. بعد از آزمون معنادار بودن رگرسیون، معنادار بودن هر کدام از ضرایب آزمون شد.

1 . Cox & Snell R-Squared

2 . Likelihood ratio

برای آزمون این فرضیه‌ها از آماره‌ی والد استفاده شد.

روایی و پایایی داده‌ها

در ابتدا به بررسی روایی و پایایی متغیرهای وابسته و کنترل پژوهش پرداخته شد. روایی متغیرهای پژوهش به این معنی است که وسیله‌ی اندازه‌گیری، خصیصه موردنظر را اندازه بگیرد و نه خصیصه دیگری؛ به عبارت دیگر وسیله‌ی اندازه‌گیری باید همان چیزی را بسنجد که موردنظر پژوهشگر است. برای بررسی اعتبار داده‌ها باید متغیرهای مختلف داده‌ها از نظر روایی بررسی شوند. برای این کار داده‌های جمع‌آوری‌شده با اطلاعات به‌دست آمده از طریق سایر بانک‌های اطلاعاتی مقایسه می‌شوند.

پایایی پژوهش مشتمل بر میزان تکرار پژوهش‌ها است. برای رعایت پایایی داده‌ها، داده‌های جمع‌آوری‌شده از طریق اطلاعات سایت بورس توسط چند فرد جداگانه جمع‌آوری سپس پس از مقایسه و دسته‌بندی و اثبات درستی و واحد بودن آنها پی به یکسان بودن نتایج حاصله و مشابه بودن آن می‌بریم. براساس این آزمون‌ها، چون مقدار احتمال، کمتر از پنج درصد بوده است، کل متغیرهای وابسته و کنترل پژوهش طی دوره‌ی پژوهش در سطح پایا بوده‌اند.

یافته‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه‌های یک تا هشت، از آنالیز رگرسیون خطی لجیستیک دودویی به روش ورودی و در سطح خطای پنج درصد استفاده می‌کنیم. در این پژوهش مدل رگرسیون خطی لجیستیک دودویی برای پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابسان مستقل از روی تمامی متغیرهای مستقل (دوگانگی وظیفه مدیرعامل، نسبت غیراجرایی اعضای هیئت‌مدیره، نرخ بازده دارایی‌ها، نسبت مالکانه، نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام، لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها در پایان سال، وجود مدرک تحصیلی دکترای تخصصی بین اعضای هیئت‌مدیره، وجود مدرک تحصیلی مدیریت مالی یا حسابداری بین اعضای هیئت‌مدیره، نمایندگی اعضای هیئت‌مدیره، دولتی یا خصوصی بودن حسابرس، عملکرد هیئت‌مدیره و اندازه هیئت‌مدیره) به روش پسرو و براساس آماره‌ی والد استفاده شده است و پس از نه مرحله مشخص شد، مدل نهایی در سطح خطای پنج درصد معنادار است. ضریب تعیین کاکس و اسنل برای ارزیابی دقت معادله رگرسیونی

در مدل نهایی ۰/۲۲ است. از آنجا که در سطح خطای پنج درصد ضریب ثابت در مدل نهایی ضرورت ندارد ($P\text{-Value} = ۰/۱۶۵$)، این مدل رگرسیون، دوباره بدون عرض از مبدأ داده‌ها برازش شده و پس از نه مرحله، مدل نهایی با دقت ۰/۲۶۲ به دست آمد که نتیجه مدل به شرح هر فرضیه آمده است.

فرضیه اول

برای بررسی این فرضیه، مدل رگرسیون خطی لجیستیک دودویی برای پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای دوگانگی وظیفه مدیرعامل و نسبت غیراجرایی اعضای هیئت‌مدیره به روش پسر و براساس آماره‌ی والد استفاده شده است. پس از دو مرحله مشخص شد، مدل نهایی رگرسیون در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده ($p < ۰/۰۰۱$) و ضریب تعیین کاکس و اسنل برای ارزیابی دقت معادله رگرسیونی در مدل نهایی ۷/۲ درصد است. از آنجا که در مدل نهایی و در سطح خطای ۵٪ ضریب ثابت مدل ضرورت ندارد ($p\text{-value} = ۰/۴۲۱$)، عرض از مبدأ در مدل ضرورت نداشته و مدل را بدون عرض از مبدأ انجام می‌دهیم. در پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مهم و ضروری مدل نهایی رگرسیون مشخص می‌شود، این مدل در ۶۲ درصد موارد منجر به پیش‌بینی منطبق بر واقعیت است. در مدل نهایی و در سطح خطای پنج درصد گزارش حسابرس تنها به متغیر عدم عضویت مدیرعامل در هیئت‌مدیره وابسته بوده، به نسبت اعضای غیراجرایی هیئت‌مدیره وابسته نیست. مدل نهایی برای پیش‌بینی احتمال مقبولیت گزارش حسابرس به صورت زیر است:

$$P = \frac{1}{1 + (e^{0.601})^{I_{(DUAL(1)=1)}}$$

$$I_{(DUAL(1)=1)} = \begin{cases} 1 & ; \text{ DUAL } (1) = 1 \\ 0 & ; \text{ در غیر این صورت } \end{cases}$$

فرضیه دوم

برای بررسی این فرضیه، از مدل رگرسیون خطی لجیستیک دودویی برای پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای نرخ بازده دارایی‌ها، نسبت مالکانه، نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام و لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها به روش پسر و براساس آماره‌ی والد استفاده شده است. پس از دو مرحله مشخص شد، مدل نهایی

رگرسیون در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده ($p < 0/001$) و ضریب تعیین کاکس و اسنل برای ارزیابی دقت معادله رگرسیونی در مدل نهایی ۱۶/۱ درصد است. از آنجا که در مدل نهایی و در سطح خطای ۵٪ ضریب ثابت مدل ضرورت ندارد ($p\text{-value} = 0/874$)، عرض از مبدأ ضرورت نداشته و مدل را بدون عرض از مبدأ انجام می‌دهیم. در پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مهم و ضروری مدل نهایی رگرسیون مشخص می‌شود، این مدل در ۶۷/۴ درصد موارد منجر به پیش‌بینی منطبق بر واقعیت است. در مدل نهایی و در سطح خطای پنج درصد، گزارش حسابرس تنها به متغیرهای نرخ بازده دارایی‌ها ($p\text{-value} = 0/004$)، نسبت مالکانه ($p\text{-value} = 0/093$) و نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام ($p\text{-value} = 0/02$) وابسته بوده، به لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها وابسته نیست. مدل نهایی برای پیش‌بینی احتمال مقبولیت گزارش حسابرس به صورت زیر است:

$$P = \frac{1}{1 + (e^{2/151}) \cdot (e^{-0/239})^{ROA} \cdot (e^{-1/606})^{ER} \cdot (e^{-1/184})^{PMBV}}$$

فرضیه سوم

برای بررسی این فرضیه، از مدل رگرسیون خطی لجیستیک دودویی برای پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مدرک تحصیلی دکترای تخصصی و مدرک تحصیلی مدیریت مالی یا حسابداری به روش پسرو و براساس آماره‌ی والد استفاده شده است. پس از دو مرحله مشخص شد، مدل نهایی رگرسیون در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده ($p = 0/056$) و ضریب تعیین کاکس و اسنل برای ارزیابی دقت معادله رگرسیونی در مدل نهایی ۱/۹ درصد است. از آنجا که در مدل نهایی و در سطح خطای ۵٪ ضریب ثابت مدل ضرورت دارد ($p\text{-value} = 0/036$)، عرض از مبدأ در مدل ضرورت داشته و مدل را با عرض از مبدأ انجام می‌دهیم. در پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مهم و ضروری مدل نهایی رگرسیون مشخص می‌شود، این مدل در ۶۳/۱ درصد موارد منجر به پیش‌بینی منطبق بر واقعیت است. در مدل نهایی در سطح خطای پنج درصد، گزارش حسابرس تنها به متغیر مدرک تحصیلی مالی در بین اعضای هیئت‌مدیره وابسته بوده، به مدرک تحصیلی دکترای تخصصی وابسته نیست. مدل نهایی برای پیش‌بینی احتمال مقبولیت گزارش حسابرس به صورت زیر است:

$$p = \frac{1}{1 + (e^{-0.643}) \cdot (e^{-0.643})^{F-EX=0}}$$

که در آن:

$$F-EX_{(1)} = 1 = \begin{cases} 0 & ; \quad F-EX = 1 \\ 1 & ; \quad \text{در غیر این صورت} \end{cases}$$

فرضیه چهارم

جدول ۲. جدول توافقی سطوح نسبت گزایی نماینده دولتی یا خصوصی بودن اعضای هیئت مدیره در مقابل نوع اظهار نظر حسابرس

نماینده دولتی یا خصوصی بودن اعضای هیئت مدیره			نوع اظهار نظر حسابرس
جمع	دولتی	خصوصی	
۱۱۸	۳۴	۸۴	غیرمقبول
%۱۰۰	%۲۸/۸	%۷۱/۲	
%۶۳/۱	%۶۰/۷	%۶۴/۱	مقبول
۶۹	۲۲	۴۷	
%۱۰۰	%۳۱/۹	%۶۸/۱	جمع
%۳۶/۹	%۳۹/۳	%۳۵/۹	
۱۸۷	۵۶	۱۳۱	%۱۰۰
%۱۰۰	%۲۹/۹	%۷۰/۱	
%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	

جدول شماره (۲) نشان می‌دهد، از بین ۶۳/۱ درصد شرکت‌هایی که دارای اظهار نظر غیرمقبول هستند، ۷۱/۲ درصد هیئت مدیره آنها نماینده بخش خصوصی و بقیه ۲۸/۸ درصد) نماینده بخش دولتی هستند. همچنین در بین ۳۶/۹ درصد شرکت‌هایی که دارای اظهار نظر مقبول هستند، ۶۸/۱ درصد هیئت مدیره آنها نماینده بخش خصوصی و بقیه (۳۳/۹ درصد) نماینده بخش دولتی هستند. P - مقدار مربوط به فرضیه‌ی آماری بی‌تأثیری نماینده دولتی یا خصوصی بودن اعضای هیئت مدیره بر نوع اظهار نظر حسابرس، برابر با ۰/۷۴۱ است. بنابراین آزمون کی دو (آماره‌ی دقیق فشر) در سطح خطای ۵٪ نشان می‌دهد، اظهار نظر حسابرس در مورد مقبول یا غیرمقبول بودن گزارش تحت تأثیر نماینده دولتی یا خصوصی بودن اعضای هیئت مدیره نیست. در نتیجه وجود ارتباط معنادار بین متغیر نماینده دولتی یا خصوصی بودن اعضای هیئت مدیره و گزارش مقبول حسابرسی تأیید نشده، هیچ ارتباط معناداری بین این متغیر با گزارش مقبول حسابرسان مستقل وجود ندارد.

فرضیه پنجم

جدول ۳. جدول توافقی سطوح نسبت گزایی دولتی یا خصوصی بودن حسابرس با نوع اظهار نظر حسابرس

دولتی یا خصوصی بودن حسابرس			نوع اظهار نظر حسابرس
جمع	غیره	سازمان حسابرسی	
۱۱۸	۸۲	۳۶	غیرمقبول
%۱۰۰	%۶۹/۵	%۳۰/۵	
%۶۳/۱	%۶۵/۶	%۵۸/۱	
۶۹	۴۳	۲۶	مقبول
%۱۰۰	%۶۲/۳	%۳۷/۷	
%۳۶/۹	%۳۴/۴	%۴۱/۹	
۱۸۷	۱۲۵	۶۲	جمع
%۱۰۰	%۶۶/۸	%۳۳/۲	
%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	

جدول شماره (۳) نشان می‌دهد، از بین ۶۳/۱ درصد شرکت‌هایی که دارای اظهار نظر غیرمقبول هستند، ۳۰/۵ درصد آنها را سازمان حسابرسی و بقیه (۶۹/۵ درصد) توسط سایر مؤسسه‌های حسابرسی (به جز سازمان حسابرسی) حسابرسی شده‌اند. همچنین در بین ۳۶/۹ درصد شرکت‌هایی که دارای اظهار نظر مقبول هستند، ۳۷/۷ درصد آنها را سازمان حسابرسی و بقیه شرکت‌ها (۶۲/۳ درصد) را سایر مؤسسه‌های حسابرسی، حسابرسی کرده‌اند. P- مقدار مربوط به فرضیه‌ی آماری بی‌تأثیری دولتی یا خصوصی بودن حسابرس بر نوع اظهار نظر حسابرس برابر با ۰/۳۳۷ است. آزمون کی دو (آماره‌ی دقیق فیشر) در سطح خطای ۵٪ نشان می‌دهد، اظهار نظر حسابرس در مورد مقبول یا غیرمقبول بودن گزارش تحت تأثیر دولتی یا خصوصی بودن حسابرس نیست؛ در نتیجه وجود ارتباط معنادار بین متغیر دولتی یا خصوصی بودن حسابرس و گزارش مقبول حسابرسی تأیید نشده، هیچ ارتباط معناداری بین این متغیر با گزارش مقبول حسابسان مستقل وجود ندارد.

فرضیه ششم

جدول ۴. جدول توافقی سطوح نسبت‌گرایی عملکرد هیئت‌مدیره با نوع اظهارنظر حسابرس

نوع اظهارنظر حسابرس	عملکرد هیئت‌مدیره		
	زیان عملیاتی	سود عملیاتی	جمع
غیرمقبول	۲۳	۹۵	۱۱۸
	%۱۹/۵	%۸۰/۵	%۱۰۰
	%۹۲	%۵۸/۶	%۶۳/۱
مقبول	۲	۶۷	۶۹
	%۲/۹	%۹۷/۱	%۱۰۰
	%۸	%۴۱/۴	%۳۶/۹
جمع	۲۵	۱۶۲	۱۸۷
	%۱۳/۴	%۸۶/۶	%۱۰۰
	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰

جدول شماره (۴) نشان می‌دهد، از بین ۶۳/۱ درصد شرکت‌هایی که دارای اظهارنظر غیرمقبول هستند، ۱۹/۵ درصد آنها در سال جاری دارای زیان عملیاتی و بقیه (۸۰/۵ درصد) سود عملیاتی داشته‌اند. همچنین در بین ۳۶/۹ درصد شرکت‌هایی که اظهارنظر مقبول داشتند، ۲/۹ درصد آنها در سال جاری دارای زیان عملیاتی و بقیه (۹۷/۱ درصد) دارای سود عملیاتی هستند. P -مقدار مربوط به فرضیه آماری بی‌تأثیری عملکرد هیئت‌مدیره بر نوع اظهارنظر حسابرس برابر با ۰/۰۰۱ است؛ بنابراین آزمون کی‌دو (آماره دقیق فیشر) در سطح خطای ۵٪ نشان می‌دهد، اظهارنظر حسابرس در مورد مقبول یا غیرمقبول بودن نوع گزارش تحت تأثیر عملکرد هیئت‌مدیره است. در نتیجه وجود ارتباط معنادار بین عملکرد هیئت‌مدیره و گزارش مقبول حسابرسان مستقل تأیید شده، ارتباط مثبتی بین وجود سود عملیاتی سال جاری در شرکت و اظهارنظر مقبول حسابرسی وجود دارد.

فرضیه هفتم

برای بررسی این فرضیه، از مدل رگرسیون خطی برای پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیر تعداد اعضای هیئت‌مدیره به روش پسر و براساس آماره‌ی والد استفاده شده است. پس از یک مرحله مشخص شد، مدل نهایی رگرسیون در سطح خطای پنج درصد معنادار بوده ($p=۰/۰۱۳$)، ضریب تعیین کاکس و اسنل برای ارزیابی

دقت معادله رگرسیونی در مدل نهایی ۳/۲ درصد است. از آنجا که در مدل نهایی و در سطح خطای پنج درصد ضریب ثابت مدل ضرورت دارد ($p\text{-value}=0/071$)، مدل را با عرض از مبدأ انجام می‌دهیم. در پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مهم و ضروری مدل نهایی رگرسیون مشخص می‌شود، این مدل در ۶۳/۱ درصد موارد منجر به پیش‌بینی منطبق بر واقعیت است. در مدل نهایی در سطح خطای پنج درصد، گزارش حسابرس به متغیر تعداد اعضای هیئت‌مدیره وابسته است. مدل نهایی برای پیش‌بینی احتمال مقبولیت گزارش حسابرس به صورت زیر است:

$$p = \frac{1}{1 + (e^{-4/856}) \cdot (e^{1/0.69})^{NUM}}$$

فرضیه هشتم

برای بررسی این فرضیه، از مدل رگرسیون خطی لجیستیک دودویی برای پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای تغییر در اعضای هیئت‌مدیره و تغییر در نوع حسابرس سال جاری نسبت به سال قبل به روش پسر و براساس آماری والد استفاده شده است. پس از دو مرحله مشخص شد، مدل نهایی رگرسیون در سطح خطای پنج درصد معنادار بوده ($p < 0/001$)، ضریب تعیین کاکس و اسنل برای ارزیابی دقت معادله رگرسیونی در مدل نهایی ۷/۹ درصد است. از آنجا که در مدل نهایی و در سطح خطای پنج درصد ضریب ثابت مدل ضرورت ندارد ($p\text{-value}=0/334$)، عرض از مبدأ در مدل ضرورت نداشته، مدل را بدون عرض از مبدأ انجام می‌دهیم. در پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مهم و ضروری مدل نهایی رگرسیون مشخص می‌شود، این مدل در ۶۱ درصد موارد منجر به پیش‌بینی منطبق بر واقعیت است. در مدل نهایی در سطح خطای پنج درصد، گزارش حسابرس به متغیرهای تغییر در اعضای هیئت‌مدیره و تغییر در نوع حسابرس سال جاری نسبت به سال قبل وابسته است. مدل نهایی برای پیش‌بینی احتمال مقبولیت گزارش حسابرس به صورت زیر است:

$$p = \frac{1}{1 + (e^{-0/693})^{I(AUDIT-CH(1)=1)} \cdot (e^{0/693})^{I(BOARD-CH(1)=1)}}$$

که در آن:

$$I_{(Audit-CH(1)=1)} = \begin{cases} 1 & ; \text{ Audit - CH (1) = 1} \\ 0 & ; \text{ در غیراین صورت} \end{cases}$$

و

$$I_{(Board-CH(1)=1)} = \begin{cases} 1 & ; \text{ Board - CH (1) = 1} \\ 0 & ; \text{ در غیراین صورت} \end{cases}$$

بحث و نتیجه گیری

در پیش‌بینی احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس از روی متغیرهای مهم و ضروری مدل نهایی رگرسیون مشخص می‌شود، برای داده‌های این ۱۸۷ شرکت، به‌طور کلی در ۶۷/۴ درصد موارد، پیش‌بینی منطبق بر واقعیت داشته که این امر حاکی از اعتبار مناسب مدل رگرسیون دارد. براساس مدل رگرسیون نهایی که به روش پسر و براساس آماره‌ی والد حاصل شده است، تنها متغیرهای افزایش در «تعداد اعضای هیئت‌مدیره» ($p\text{-value} < 0.001$)، «تغییر در حسابرس سال جاری نسبت به سال گذشته» ($p=0.055$) (value)، رابطه‌ی منفی و معنادار با صدور گزارش مقبول حسابرس و افزایش در «نسبت مالکانه» ($p\text{-value}=0.053$)، افزایش در «نرخ بازده دارایی‌ها» ($p\text{-value}=0.007$)، افزایش در «نسبت ارزش بازار به دفتری حقوق صاحبان سهام» ($p\text{-value}=0.005$) و تغییر در اعضای هیئت‌مدیره سال جاری نسبت به سال قبل ($p\text{-value}=0.037$) رابطه‌ی مثبت و معناداری با صدور گزارش مقبول حسابرسان مستقل دارند. براین اساس، احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس (p) با مدل زیر پیش‌بینی می‌شود:

$$P = \frac{1}{1 + (e^{0.334})^{NUM} \cdot (e^{-0.008})^{I(A-CH=1)} \cdot (e^{-1.831})^{ER} \cdot (e^{-0.514})^{ROA} \cdot (e^{-0.133})^{PMBV} \cdot (e^{0.086})^{I(B-CH=1)}}$$

که در آن:

$$I_{(Audit-CH(1)=1)} = \begin{cases} 1 & ; \text{ Audit - CH (1) = 1} \\ 0 & ; \text{ در غیراین صورت} \end{cases}$$

و

$$I_{(\text{Board-CH}(1)=1)} = \begin{cases} 1 & ; \text{ Board-CH}(1) = 1 \\ 0 & ; \text{ در غیر این صورت} \end{cases}$$

برای مثال، چنانچه در شرکتی $\text{NUM}=5$ ، $\text{Audit-CH}=1$ ، $\text{ER}=0/3$ ، $\text{ROA}=0/1$ ، $\text{PBV}=2$ و $\text{Board-CH}=0$ داشته باشد، می‌توانیم احتمال مقبول بودن گزارش حسابرس مستقل را به روش زیر پیش‌بینی کنیم:

$$p = \frac{1}{1 + e^{(0/394 \times 5) - (0/788 \times 1) - (1/931 \times 0/3) - (5/142 \times 0/1) - (0/23 \times 2) + (0/786 \times 0)}} = 0/6$$

بنابراین احتمال ارائه گزارش مقبول حسابرس ۶۰٪ است.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

به‌منظور استفاده هرچه بیشتر از نتایج پژوهش و نیز کمک به روشن شدن تأثیر خصوصیات هیئت‌مدیره بر گزارش حسابرسان مستقل در آینده می‌توان به موضوع‌های زیر توجه بیشتری کرد:

۱. این پژوهش را می‌توان در مورد تنوع جنسیت و حضور خانم‌ها در هیئت‌مدیره و تأثیر آنها بر نوع گزارش حسابرسان مستقل بررسی کرد؛
۲. مطالعه‌ی پرداخت یا عدم‌پرداخت سود توسط هیئت‌مدیره و تأثیر آن بر نوع گزارش حسابرسان مستقل؛
۳. بررسی تأثیر توانایی حرفه‌ای و یا تجربه افراد هیئت‌مدیره (در زمینه‌هایی به جز ابعاد مالی) بر نوع گزارش حسابرسان مستقل؛
۴. تکرار این پژوهش با در نظر گرفتن تأثیر مسائل سیاسی و انتخابات بر نوع گزارش حسابرسان مستقل.

منابع

۱. احمدپور احمد، کاشانی‌پور محمد. بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی و کیفیت حسابرسی بر هزینه تأمین مالی از طریق بدهی (استقراض). بررسی‌های حسابداری و حسابرسی ۱۳۸۹؛ ۱۷(۶۲): ۱۷-۳۲.
۲. حساس‌یگانه یحیی، باغومیان رافیک. نقش هیئت‌مدیره در حاکمیت شرکتی. نشریه حسابدار ۱۳۸۵؛ ۱۷۳: ۳۰-۳۳.

۳. حساس یگانه، یحیی، معیری مرتضی. حاکمیت شرکتی، حسابرسی و کمیته حسابرسی. نشریه حسابدار ۱۳۸۷؛ ۲۰۰: ۵۷-۶۶.
۴. قائمی محمدحسین، شهریاری مهدی. حاکمیت شرکتی و عملکرد شرکت‌ها. پیشرفت‌های حسابداری ۱۳۸۸؛ ۱(۱): ۱۱۳-۱۲۸.
۵. سلمن جیل، آریس سلمن. نقش سرمایه‌گذاران نهادی در حاکمیت شرکت‌های سهامی. ترجمه حساس یگانه و پوریان‌سب امیر، ماهنامه حسابدار ۱۳۸۴؛ ۱۹(۴): ۲۵-۶۵.
۶. فخاری حسین، یوسفعلی تبار، نصیبه. بررسی رابطه سیاست تقسیم سود و حاکمیت شرکتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی ۱۳۸۹؛ ۱۷(۶۲): ۸۴-۶۹.
۷. مشایخ‌شهناز، اسماعیلی مریم. کیفیت سود و برخی از جنبه‌های اصول راهبردی در شرکت‌های بورس. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی ۱۳۸۵؛ ۴۵: ۴۴-۲۵.
۸. نمازی محمد. تأثیر ساختار مالکیت بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی ۱۳۸۷؛ ۱۵(۵۳): ۸۳-۱۰۰.
۹. نوروش ایرج، کرمی غلامرضا. بررسی رابطه سازوکارهای نظام حاکمیت شرکت و هزینه نمایندگی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه پژوهش‌های حسابداری ۱۳۸۸؛ ۵۵: ۴-۲۶.
10. Agrawal A., Knoeber C. R. Firm Performance and Mechanisms to Control Agency Problems between Managers and Shareholders. *Journal of Financial and Quantitative Analysis* 1996; 31(3): 377-397.
11. Bartov E., Gul F. A., Tsui J. S. L. Discretionary-accruals Models and Audit Qualifications. *Journal of Accounting and Economics* 2000; 30: 421-452.
12. Cadbury A. Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance. *International Journal of Management Reviews*; 2002; 4(4): 335-352.
13. Hanoku Bathula. Board Characteristics and Firm Performance: Evidence from New Zealand; *Journal of management* 2008; 20: 172-186.
14. Jorge Farinha, Luis Filipe Viana. Board Structure and Modified audit opinions'. *International Journal of Auditing* 2006; 13(3): 237-258.
15. Rosenstein S., Wyatt J. Outside Directors, Board Independence and stakeholders Wealth. *Journal of Financial Economics* 1990; 26: 91-175.
16. Yermack D. Higher Market Valuation for Firms with a Small Board of Directors. *Journal of Financial Economics* 1996; 40: 79-101.